

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2020

Mehmet SARI

Doç. Dr., Afyon Kocatepe
Üniversitesi / Türkiye
mehmetsarihoca@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3566-116X>

Adanalı Ziyâ'nın Muhammesleri

The Muhammas of Zıya from Adana

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 11.10.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2020

Atf/Citation

Sarı, Mehmet (2020). Adanalı Ziyâ'nın Muhammesleri . *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 652-679. DOI: 10.34083/akaded.795616

Sarı, Mehmet (2020). The Muhammas of Zıya from Adana. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (4), s. /p. 652-679. DOI: 10.34083/akaded.795616

<https://doi.org/10.34083/akaded.795616>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Adanalı Ziyâ XIX. yüzyıl şâirlerindedir. 1859'da Adana'da doğdu. İlk öğrenimini ve orta öğrenimini Adana'da tamamladı. İstanbul'a giderek Enderun'da iyi bir eğitim aldı. Daha sonra Vakıflarda memurluğa başladı. Bu sıralarda yeni şairlerle tanıştı ve alkole alıştı. Dönemin baskıcı yönetimine karşı şiirler yazdı. Hicivlerinden dolayı başı dertten kurtulamadı. Hapishaneye atıldı, hastaneye yatırıldı ve Fizan'a sürüldü. Affedilerek 1895'te Afyonkarahisar'a gönderildi. Burada 37 yıl görev yaptı ve 1932'de vefat etti. Adanalı Ziyâ, daha çok aşk, adalet, halk, hürriyet ve vatan temalı şiirler yazdı. Divan şairlerinin son temsilcilerinden olup hicivleri ile dikkat çekti. Bu tür şiirlerinde toplumsal konuları ve adaletsizlikleri işledi. Elde bir divanı veya divançesi yoktur. Şiirlerini bir defterde toplamak istedi ise de gerçekleştiremedi. Şiirlerinin bazıları dergi ve gazetelerde yayımlandı. Şiirlerinin bir kısmı kayboldu. Bir kısmı çeşitli dergi ve gazetelerde -önemli hatalarla- yayımlandı. Arap harfli ve Latin harfli metinlerden hareketle şiirlerin yeni metinlerini oluşturduk. Bu çalışmada onun "Muhammes" şekliyle yazılmış şiirleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Adanalı Ziyâ, XIX. yüzyıl, şâir, muhammes

Abstract

Adanalı Ziya is one of the poets of XIX. Century. He was born in 1859 in Adana. He completed his primary and secondary education in Adana. He went to Istanbul and received a good education in Enderun. Then he started to work as a civil servant in foundations. During this time he met new poets and got used to alcohol. He wrote poems to opposite the period's oppressive government. He couldn't get rid of his troubles because of his satires. First, he has thrown into prison, then he went to a mental hospital and driven to Fizan. Then he was forgiven and sent to Afyonkarahisar in 1895. He worked there for 37 years, and he died in 1932. Adanalı Ziya usually wrote poems about love, justice, public, freedom and homeland. He was one of the last representatives of Divan poets and drew attention with satire. In this type of poem, he covered social issues and injustices. He generally wrote about "Tarz-ı kadim", social issues, injustice and homeland love are processed. There was no "divan" or "divançe". He wanted to collect his poems in a book, but he could not it. Some of Adanalı Ziya's poems were published in journals and newspapers. Much of his poems were lost. Some part of his poems were published in there with serious mistakes. We build new texts of his poems based on Arabic and Latin letters. This study will focus on his poems written in the form of "Muhammes".

Keywords: Adanalı Ziya, XIX. Century, poetry, satire, muhammas

Giriş

“Adanalı Ziyâ'nın Muhammesleri” adlı çalışmamızın temel amacı, Ziyâ Paşa'nın keşfettiği, Muallim Nâci'nin tesirinde yetişen, XIX. Yüzyıl heccav ve filozof şâiri Adanalı Ziyâ'nın hayatından ve edebi şahsiyetinden söz ederek muhammeslerinin tenkitli metnini vermektir. Birçok konuda olduğu gibi Divan edebiyatı nazım şekillerinin tasnifi ve belirleyici hususiyetleri üzerine de ciddi çalışmalar yapılmış ve yeni görüş açıları oluşmuştur (Kurnaz-Çeltik 2005; Üstüner 2010; Kurnaz-Çeltik 2011; Kurnaz-Çeltik 2012; Sakar 2017). Makalemizi yazmadaki asıl amacımız muhammes şekli üzerine olmadığı için, muhammes hakkında şimdiye kadar kabul görmüş genel bilgiler özet olarak verilip asıl konumuz olan Adanalı Ziyâ'nın muhammeslerine geçilecektir.

Adanalı Ziyâ'nın Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri

Adanalı Ziyâ 1859-1932 yılları arasında yaşamış XIX. Yüzyıl heccav ve filozof şâiridir. Memleketi Adana'da Rüştîye'de okurken Vali Ziya Paşa'ya yazdığı hicviyesi sebebiyle Paşa'nın huzuruna çıkarılır. Ceza alacağı beklenirken, şair vali tarafından cesareti ve şiiri beğenilerek iyi bir eğitim alması için İstanbul'a Enderun'a gönderilir. Burada iyi bir eğitim alan Ziyâ, Tıbbiye-i Şahane'de eğitime başlarsa da bir yıl sonra okulu bırakır ve evkafta memuriyete başlar. Bu sıralarda Muallim Nâci ile tanışır ve onu kendisine üstad kabul eder (Sarı 2017: 92). *Tercümân-ı Hakikat*'te neşredilen bir gazelinin son iki beytinde Ziya Paşa ve Muallim Naci'den şöyle söz eder:

“Çalışıp şi're Ziyâ durma Ziyâ Paşa'nın
Rûhunu 'âlem-i ma'nâda hemân şâd eyle

Dâ'imâ yaptığın eş'arı berâ-yı tenkîd
'Arz-ı piş-i nazar-ı “Nâci”yi üstâdeyle”(*Tercümân-ı Hakikat* 28 Mart 1883)

İstanbul'da yaşadığı yıllarda, özellikle "Vatan" ve "hürriyet" temlerinde Nâci'den etkilenen Ziyâ, Balıkpazarı'nın meşhur edebî âleminde Muallim Nâci'nin dostluğunu kazanır. Yine bu dönemlerde Ahmet Rasim, İsmail Safa, Cenab Şahabettin, Müstecâbizade, Andelîb gibi ediplerle dostluk kurar (Ahmed Rasim 1990: 178-179, Sarı 2019d).

“Ta'lim-i Edebiyat”, “Belagat-ı Osmaniye” tartışmalarının yapıldığı yıllarda İstanbul'da bulunan, daha ziyade “Mutavassıtîn” grubuna mensup ediplerin yazdığı *Mekteb, Malumat, Tercüman-ı Hakikat* gibi gazete ve mecmualarda eserleri neşredilen Ziyâ, Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Mehmet Âkif gibi üstatları da yine bu yıllarda tanır; hem aruz hem hece vezniyle, hem divan şiirinin hem halk şiirinin tür ve şekilleriyle eserler verir. Süleyman Nazif'in, "Divan edebiyatının son gazelhanlarından

Adanalı Ziya" (Vicdânî 1962: Sayı 2039) dediği Ziyâ için bazı kaynaklar "Tarz-ı kadim" üzere yazdığını söylerler (M. Tacettin 1933: 8, Sarı 2017).

Hakka ve hukuka önem veren, adaletsizliğe tahammülü bulunmayan Ziyâ, İstanbul'da bulunduğu yıllarda yazdığı şiirlerinden dolayı tevkif edilir, deli diye tımarhaneye yatırılır, tekrar tevkif edilir ve Fizan'a sürülür. Buradan kaçması ve affedilmesi üzerine 1895'te evkaf memuru olarak Afyon'a gönderilir. 37 yıl yaşadığı bu topraklarda kendini sevdiren Ziyâ, İstanbul'daki meyhane hayatını burada oluşturduğu dostlarıyla da sürdürür. Buna rağmen Ziyâ hiçbir zaman alkolün emrine girip kendini kaybetmemiş; akli başında olarak felsefi ve mizahi hicivlerini özellikle kıt'a nazım şekliyle yazmaya devam etmiştir (Sarı 2019e). İstanbul ve Afyonkarahisar yıllarında işrete düşkünlüğü ve yaşayış şekli itibarıyla eleştirilen, hakkında yazılanlarda daha çok onun bu yönü öne çıkarılan, heccavlığı (Sarı 2001) ve inancı (Sarı 2019b) üzerinde pek durulmayan Adanalı Ziyâ, Afyonkarahisar'ın kurtuluş günü olan 26 Ağustos 1932'de vefat eder (Sarı 2007, Sarı 2020).

Kaynaklardaki bilgilerden ve eserlerinden hareketle Ziyâ için şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır: "XIX. yüzyılda aruz vezniyle, Divan edebiyatının mesnevi, gazel, kıt'a, muhammes gibi temel şekilleriyle ve sanatlı bir Osmanlı Türkçesiyle yazan Ziyâ; Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nedim, Ziyâ Paşa, Namık Kemal, Muallim Nâci tesirinde yazdı ve "tarz-ı kadim" şâiri olarak değerlendirildi. İstanbul'da dostluk kurduğu "ara nesil" şâirleri ve yaşadığı muhit itibarıyla "mutavassıt" şâir olarak da zikredilen Ziyâ, eski şiirin havasını teneffüs etmiş, yeni şiirin ziyâsına göz kapamamış ve böylece eski-yeni tartışmasının dışında kalmış bir şâirdir. Afyonkarahisar'da saz şairlerinin kıraathanelerde söylediği muammaları dinleyen ve çözen Ziyâ, halk şiirinin hazzına da ulaşır ve böylece halk diliyle, hece ölçüsüyle ve halk şiiri şekilleriyle de şiirler yazmaya başlar" (Sarı 2019a, Sarı 2019b).

Hakkında yapılan çalışmalar Ziyâ'ya karşı duyulan sevginin nişanesi ve Ziyâ'nın unutulmaması için iyi niyet göstergesi olarak yapılmış çalışmalardır. Ziyâ'yı tanıyan M. Tacettin (M. Tacettin 1933); Faruk Şükrü (Yersel 1926, Yersel 1934); Bekir Sıtkı Sencer (Sencer 27 Ağustos 1936, Ağustos 1937, Ağustos, 1939, Haziran-Temmuz-Ağustos 1942); Vicdânî (Vicdânî 2 Nisan 1962-10 Temmuz 1963) gibi birkaçının yazısı dışındakiler, bilimsel değerlemeden, Ziyâ'yı tanımaktan ve onu anlamaktan uzak çalışmalardır (Sarı 2019c).

Ziyâ şiirlerini "Evrâk-ı Hazânım" adı altında toplamak istemiş, ancak buna ömrü yetmemiştir. 2018 yılında "Evrâk-ı Hazân"/"Evrâk-ı Hazânım" adı kullanılarak yayımlanan kitaplar, hemen hemen her mısradaki görülen okuma hataları sebebiyle, Uluslararası hakemli bir dergide yayımlanan makalede, "ihtisas" (Fot. 10-11) ve "ihtimam" (Fot. 9) noksanlığı eser olarak ele alınıp, toplanarak imha edilmeleri gerektiği önerilmiştir (Sarı2019f).

Ziyâ, Afyon Memleket hastanesinde yattığı sırada yakın dostlarından Halkevi kâtibi Bekir Beyi çağırarak, rüyasında öleceğini gördüğünü söyler ve yanından hiç ayırmadığı şiir defterlerini Halkevi kütüphanesine konulması için ona teslim eder (Vicdânî 5 Temmuz 1963). Söz konusu defterler sonraki zamanlarda kaybolur gider¹.

Muhammes

Kelime manası itibariyle “beşli” demek olan muhammes, edebiyat terimi olarak her biri beşer mısradan oluşan ve aynı vezinle yazılan bentlerden oluşan bir Divan edebiyatı nazım şeklidir. Musammatlar içinde en çok kullanılanlardan biri olarak kabul edilen muhammesler genellikle 4-8 bent arasında yazılırlar. Yine musammatlardan olan “tahmis” ve “taştir” küçük farklılıklar bulunmakla beraber muhammese çok benzerler ve biri birinden ayırt edilemezler (İpekten 2000: 95, Kılıç 2011: 234). Bu şekillerden özellikle, “beşleme” demek olan tahmis (aaaaa- bbbba- cccca) çok tercih edilmiştir. Sevilen bir şâirin veya şâir olan bir devlet adamının ya da şâirin kendisine ait bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye, mana kaynaşması da sağlanacak şekilde üç mısra eklenerek oluşturulan muhammeslere “tahmis” adı verilir. Tahmis, muhammesten daha çok rağbet görmüştür (Abdulkadiroğlu 1993: 244). Muhammes’in özel bir biçimi olarak değerlendirilen, aruzun *Mef’ûlü mefâ’ilü fe’ûlün* kalıbıyla yazılan, kafiyeleşimi (bbbba- cccca- dddd) şeklinde olan (Kılıç 2011: 235) “tardiyeye”yi de burada zikretmek isteriz. Yeni şekil bilgisine göre tardiyeye, muhammes çeşidi değildir. Dörtlü, altılı, yedili şekillerde de örnekleri olan bir terci-i bent çeşididir (Kurnaz- Çeltik 2011; Sakar 2017).

En çok kullanılan kafiye şekilleri muhammes-i müzdevic (aaaaa bbbba cccca); muhammes-i mütekerrir (aaaaA- bbbba- ccccA) veya (aaaAA- bbbAA- cccAA) olan muhammesler, Tanzimat’tan sonra (aaaaA- bbbaA- cccaA; aaaav- bbbbv- ccccv; aaaaa- bbbbb- ccccc) gibi 20 civarında değişik kafiye örgüsünde yazılmıştır. (İpekten 2000: 96, Kılıç 2011: 234).

Muhammesler her konuda yazılabilir ise de daha çok “felsefi bir fikir, bir düşünce, bir dünya görüşü, övgü, aşk, sevgiliyi özleyiş” (İpekten 2000: 96; Abdulkadiroğlu 1993: 243) konularında yazılır. Muhammes pek çok şâir tarafından kullanılmıştır. Nesimi, Fuzûlî, Muhibbî, Taşlıcalı Yahya Bey, Nâili, Nâbi, Nedim, Esrar Dede, Pertev Paşa, Şeyh Gâlip, Hoca Neş’et, Enderunlu Vâsif, İzzet Molla, Leylâ Hanım Şeref Hanım, Sofuzade muhammes nazım şeklini en çok kullanan şâirlerdendir (İpekten 2000: 96, Abdulkadiroğlu 1993: 244). Muhammes yazmış olan daha birçok şâirimiz bulunmakla birlikte, tenkitli metnini yayımladığımız divanında 10’dan fazla muhammes bulunan (Sarı 2007) 17. yüzyıl şâirlerinden Gülaboğlu Muhammed Askerî’yi ve makalemize

¹ Yayımlanan şiirlerini, yirmi yılı aşkın bir zamandır tespit etmeye çalıştığımız ve Allah nasip ederse yakında şiirlerinin tenkitli metnini yayımlayacağımız Adanalı Ziyâ’nın, kaybolan defterleri ile ilgili kayda değer malumat elde edebilmemize rağmen, defterlere ulaşmak mümkün olmamıştır.

konu teşkil eden, şiirlerinin tenkitli metni yakında yayımlanacak olan Adanalı Ziyâ'yı da burada zikretmek isteriz.

Adanalı Ziyâ'nın Muhammesleri

Yukarıda hayatı ve edebi şahsiyeti üzerinde özet olarak durmaya çalıştığımız Adanalı Ziyâ'nın, tespit edebildiğimiz divan şiiri tarzında yazdığı mesnevi, gazel, kıt'a, terkiib-i bend, müsebbâ, murabba gibi manzumeleri arasında ikisi mütekerriir olmak üzere beş muhammesi bulunmaktadır.

Muhammeslerden birincisi, Ziyâ'nın üslubunun ve şiirlerinin doğru tespiti hususunda elimizde en güvenilir kaynak durumunda olan el yazması iki Mecmû'a'da da bulunmaktadır. Yz. *Mecmû'a* 212'de "Adanalı Ziyâ'nın Ba'zı Eş'ârı"- "Muhammes" (vr. 55b) başlığı altında, Yz. *Mecmû'a* 68'de "Şâ'ir-fitrat edib-i 'âli-menkabet Adanalı Ziyâ Beyin âsârından birkaç parça-Muhammes" (s. 1) başlığı altında yer alır. Söz konusu muhammes, Ziyâ'nın şiirlerini tespit ettiğimiz Arap harfli kaynaklardan *Mekteb*'de ise "Edebiyât dâ'iresi-Âsâr-ı manzûme: Şâ'ir-i nüktedân Adanalı Ziyâ Beyefendi birâderimizindir-Muhammes" başlığı altında neşredilir (*Mekteb* 30 Mayıs 1311: 49-50).

İkinci muhammes yine Yz. *Mecmû'a* 212'de "Muhammes" (vr. 56a), Yz. *Mecmû'a* 68'de "Muhammes-i diğeri" (s. 2) başlıkları altında kayıtlıdır. Afyonkarahisar mahalli kaynaklarından *Afyonkarahisar'da Nur* mecmûasında Arap harfleriyle "Muhammes-İstanbul 305" (s. 5), *Gençliğin Sesi* gazetesinde Latin harfleriyle (1-3.bent) "Muhammes" (Vicdânî 9 Nisan 1962: 2) başlığıyla yayımlanmıştır. Sonraki zamanlarda *Gençliğin Sesi* gazetesinde Latin harfleriyle (1-6.bent) "Muhammes" (Vicdânî 27-28 Mart 1963: 2) başlığıyla tekrar yayımlanan muhammes için "İstanbul-1889" bilgisi de verilmektedir. Muhammesin bazı bölümlerinin *Son Asır Türk Şairleri*'nde (2547) ve *Tuhfe-i Nâilî*'de (573/2432) de yer alışı dikkat çekicidir.

Ziyâ, 1305/1889'de İstanbul'da yazdığı bu muhammesinde, hâlini ve vaziyetini pek acıklı terennüm ederek, gözünün ve gönlünün ümitle kaynayıp coştığı hâlde sinesinin maddi ve manevi sızılarla perişan olduğunu, devamlı bela sofrasının misafiri olduğunu bilmediğini, bunca elem ve yaşadığı sıkıntı yüzünden inleyen gönlünün ayıplanmamasını, aslında gönlünün olur olmaz her şeye ağlayıp sızlamadığını, ancak sıkıntı yaşamadığı, dert çekmediği bir anının olmadığını teşbih ve telmihlerle, dokunaklı ve sanatlı bir dille anlatır.

Üçüncü muhammes, Adanalı Ziyâ'nın Afyonkarahisar'da en yakın dostlarından olan öğretmen Enver Ergun'un Vicdânî mahlasıyla *Gençliğin Sesi* gazetesinde yayımladığı "Adanalı Ziya-Hayatı ve Şiirleri" başlıklı uzun tefrikasında bazı hatalarla "Cumhuriyet Bayramı" (Vicdânî 29 Ekim 1962: 2) başlığıyla verilir. Yine Ziyâ'yı yakından tanıyan, onun vefatından bir yıl sonra 1933'te hakkında 32 sayfalık bir kitap

yazan M. Tacettin'in *Adanalı Ziyâ ve Eserleri* adlı kitabında da "Cumhuriyet Bayramı" başlığı altında söz konusu muhammesin sadece 1. bendi verilir (M. Tacettin 1933:17).

"Cumhuriyet Bayramı" adlı bu muhammes, Ziyâ'nın vatanperliğine ve cumhuriyet anlayışına belge durumunda bir eserdir. Manzumede, üstadın Cumhuriyet Bayramı sevinci, cumhuriyeti, manen ölmüş insanlara can verip dirilten bir sevgiliye benzetişi, bu günde hükümdarlık tahtının yıkılışına ve cumhuriyetle birlikte memleketin baştanbaşa nurla doluşuna sevinci ve karanlık gecelerin gidip aydınlık günlerin gelmesini, esaretin gidip egemenliğin millete geçmesini nasip eden Allah'a candan hamd edişi görülür.

Dördüncü muhammes, "muhammes-i mütekerrir" olup Afyonkarahisar mahalli gazetelerinden Arap harfleriyle münteşir *Haber* gazetesinde "Cumhuriyet Bayramını Tebriken Vatana" (*Haber* 26 Teşrinievvel 1926: 2) başlığıyla neşredilmiştir. Yine Afyonkarahisar'ın kültür, dil, tarih ve edebiyatı açısından büyük kıymete haiz mecmualarından *Taşpınar*'da "Cumhuriyet Bayramı: Vatana Hitaben"(Sencer, Birinci Teşrin 1937: 195-196) ve *Gençliğin Sesi* gazetesinde "Cumhuriyet Bayramını Tebriken-Vatana" (Vidânî 20 Haziran 1962: 2) başlıklarıyla da yayımlanmıştır. Muhammesin üç kaynaktan da Şuhut'ta yazıldığı belirtilir. Vidânî'nin söylediğine göre yaz sonları Şuhut'a giden, bir müddet orada ikamet ederek Cumhuriyet Bayramını da orada geçiren Ziyâ'nın, Cumhuriyetin 14. Yıl Dönümü münasebetiyle yazdığı manzume *Gençliğin Sesi* gazetesinde "Şuhut'tan Adanalı Ziyâ" imzasıyla yayımlanır ((Vidânî 20 Haziran 1962: 2).

Yine "muhammes-i mütekerrir" olan beşincisi muhammes, *Taşpınar* mecmuasında "15 Yıl Evvel Yazılan: Cumhuriyet Bayramı" (*Taşpınar* Birinciteşrin 1938: 200) ve *Gençliğin Sesi* gazetesinde "Cumhuriyet Bayramı" (Vidânî 30 Ekim 1962: 2) başlıklarıyla yayımlanır. "Cumhuriyet Bayramı" adlı mütekerrir muhammesinde Ziyâ, diğer günlerden farklı bir gün olarak gördüğü Cumhuriyet Bayramı sevincinin yaşandığı günde gönüllerinin sevinçle dolarak gülüp oynadıklarını, fevkalade bir gücün nişanesi olan bu günde hudutsuz sevinç içinde bulduklarını, keyfi idarenin yıkılarak ağlamaların ve sıkıntıların geride kaldığı, bunların yerini sevincin aldığı bu günde sanki Ferhat'ın Şirin'ine kavuştuğunu, mübarek Cumhuriyet bayramında Türkiye'nin, Türk halkının öğündüğünü, en büyük Gazinin başta durarak cumhuriyet binasını kurduğu ve yurdun baştanbaşa kuvvet bulduğu söylenerek cumhuriyet binasının ebediyen yaşaması temennisinde bulunur.

Adı geçen Arap harfli yazma ve matbu nüshalarla Latin harfli nüshalardan hareketle oluşturulan Adanalı Ziyâ'nın beş muhammesinin tenkitli metinleri şöyledir:

Muhammes-I-²*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

I

Ağlarım reh-yâb-ı vuslat olmadım cânânıma
 Görmedim pâyân-ı hasret derd-i bî-pâyânıma
 Ya ne dersin kalb-i meshûr-ı belâ hayrânıma
 Hem yakar³ hem hâli söyletmez nigâr-ı cânıma
 Allah Allah ben de hayrânım dil-i sûzânıma

II

Rûzgâr-ı hicr ile olmakda berter âteşim
 Şu'le-zârı mahv eder olsa semender âteşim
 Fart-ı sûzişle bakın işte ser-â-ser âteşim
 Korkarım nâ-geh sizi hâkister eyler âteşim
 Gelmeyin ey rest-gârân-ı mahabbet yanıma

III

Mâye-i terkîb-i cismim gerçi olmuş âb ü kil
 Muktezâ-yı tıynetim ammâ o vâdîde değil
 'Âleme hayret-fezâdır bendeki ahvâl-i dil
 Meşreb-i rindâneme sûfi nedir dahlin çekil
 Ben ta'arruz istemem hürriyet-i vicdânıma⁴

IV

Bakmayın ahvâlime birçok umûr-ı nâdire
 Sûret-i hayret verir hâlim dü çeşm-i nâzıre
 Böylelikle benzesem çok şey midir bir şâ'ire
 Hande-nâk-i şevk olurken ağlarım birdenbire
 Benzemez bir ânım el-hâsıl benim bir ânıma

V

Cilve-gâh etmiş derûnum şâhid-i câvid-i 'aşk
 Tutduğum cây-ı yegâne sâye-i tefrîd-i 'aşk
 Olmasın aslâ cüdâ benden yine te'yîd-i 'aşk

² *Mecmû'a* (Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi MM, Yz. 212, vr. 55b ("Adanalı Ziyânın Ba'zı Eş'ârı"- "Muhammes"); *Mecmû'a* (Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi MM, Yz. 212, vr. Yz. 68, s. 1 ("Makâle ve Şî'r: Şâ'ir-ıfitrat edîb-i 'âli-menkabet Adanalı Ziyâ Beyin âsârından birkaç parça"- "Muhammes"); *Mekteb*, Adet: 28, 30 Mayıs 1311, s. 49-50 ("Edebiyât dâ'iresi-Âsâr-ı manzûme: Şâ'ir-i nüktedân Adanalı Ziyâ Beyefendi birâderimizindir"-Muhammes)

³ Yz. 68'de ve *Mekteb*'de "yanar"

⁴ *Mekteb*'de "Ben ta'arruz istemem ser-bestî-i vicdânıma"

Gün gelir envâr-ı feyyâzâne-i hûrşîd-i 'aşk
Bir cihân-ı mes'adettir külbe-i ahzânıma

VI

Kalb-i sûziş-perverimde⁵ varsa da bir ibtilâ
Sâye-i feyzinde⁶ etdim ol mehin kesb-i 'alâ
Şâhid-i sâdık değil mi işte mahsûl-i edâ
Yekke-tâz-ı 'arsa-i pehnâ-yı ma'nâyım Ziyâ
Bir mukâbil varsa çıksın sâha-i cevlânıma (bk. Fot. 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10)

Muhammes-II-⁷

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
(fâ'ilâtün) (fa'lün)

I

Dide pür-cûş-i emel sine hurûşân-ı elem⁸
Oldu cem'iyet-i dil şimdi perişân-ı elem
Neden oldum⁹ bilemem böyle¹⁰ belâ-hân-ı elem
Bunca demdir çekerim yok yine pâyân-ı elem¹¹
Çok mudur olsa dil-i gam-zede hayrân-ı elem

II

Gerçi gönlüm olur olmaz yere nâlân olmaz
Hele 'âlemde belâ çekmedik insân olmaz
Ben fakat derd ü belâ¹² çekmediğim ân olmaz

⁵ *Mekteb'*de "Kalb-i hasret-perverimde"

⁶ *Mekteb'*de "Sâye-i 'aşkımda"

⁷ *Mecmû'a* (Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi MM, Yz. 212, vr. 56a ("Muhammes")); *Mecmû'a* (Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi MM, Yz. 68, s. 2 ("Muhammes -i Diğer")); *Afyonkarahisar'da Nur*, C 2, Nu. 22, s. 5, 1 Temmuz 1341/1925, s. 5 ("Muhammes -İstanbul 305"); Vicdânî, "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri", *Gençliğin Sesi*, 9 Nisan 1962, S. 2045, s. 2 ("Muhammes"; 1-3. bent-) ve 27-28 Mart 1963, S. 2336-2337, s. 2 ("Muhammes"; 1- 6. Bent; İstanbul-1889); İ.M.K.İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Son Asır Türk Şairleri-Kemâlî-Ş-Şu'arâ-*, C. V, AKM Yayınları, Ankara, 2013,, s. 2547.

⁸ Vicdânî S. 2045'te "Dide, pür cûş-u emel, sine hurûşân-ı elem"; *Nûr*'da ve Vicdânî S. 2336'da "Dide pür-cûş-i emel, sine giryân-ı elem"

⁹ Yz. 212'de "oldu"

¹⁰ Vicdânî S. 2045'te "boyuna"

¹¹ Bu dört mısra *Tuhfe-i Nâilî*'de (M. Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*, Hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s. 573, s. 2432)de de vardır.

¹² Vicdânî S. 2045'te "dert-ü belâ"

Bir gün olmaz ki gözüm mihnet ile kan olmaz
Benmişim sanki bu mâtem-kedede kân-ı elem¹³

III

Gitdiğim bâdiye-i gussa fezâ-yı hicrân
Gördüğüm ceş-i hüçûm-âver-i cevr-i devrân¹⁴
Giydiğim câme-i mâtem eser-i derd ü figân¹⁵
İçdiğim kâse-i zehrâbe-i ye's ü hırmân¹⁶
Yediğim hân-ı tahassürde hemân nân-ı elem

IV

Tâ-be-key bâdiye-i hicrde pûyân olayım
Âh ile girye ile şöhre-i devrân olayım
Ne zamâna kadar endûh ile vîrân olayım
Ben senin gamze-i hûn-rîzine kurbân olayım¹⁷
Geçdi artık yetişir cânıma peykân-ı elem

V

Çekdiğim derdi çeken kûh da olsa yıkılır¹⁸
Bu belâ silsilesinden nasıl etsem çıkılır
Doğrusu söyleyelim¹⁹ öyle de cânın sıkılır²⁰
Sevdiğim merhamet et böyle belâdan bıkkılır²¹
Ya bırak gönlümü ya eyleme kurbân-ı elem

VI

Beni ta'yîbe kıyâm eylemeyin ma'zûrum
Olmadık ceş-i felâketle bu gün mahsûrum
Bilseniz âh nasıl sûret ile mağdûrum
Gözümün nûru bir âyîne-likâdan dûrum
Yeri var çeşm-i terim olsa dem-efşân-ı elem²² (bk. Fot. 1, 3, 4, 7)

¹³ *Nûr*'da "Benmişim sanki bu mâtem-dede kân-ı elem"; *Vicdânî S. 2045*'te "Bitmişim, sanki bu matem gede de kân-ı elem"

¹⁴ *Vicdânî S. 2045*'te "Gördüğüm, Ceş-i hüçûm'aver cevr-i devrân"

¹⁵ *Vicdânî S. 2045*'te "Giydiğim, came-i matem eser-i derd-ü figân"

¹⁶ *Yz. 68*'de "İçdiğim kâse-i zehrâbe-i ye's ü hicrân"; *Vicdânî S. 2045*'te "İçtiğim, kâse-i zehrabe-i yeis-ü hırman"

¹⁷ *Mısra İnal*'da yok.

¹⁸ *Vicdânî S. 2337*'de "Çektiyim derdi çeken kûhda olsa yıkılır"

¹⁹ *Nûr*'da "Doğru mu söyleyeyim"; *Vicdânî 2337*'de "Doğrumu söyleyeyim"

²⁰ *Yz.212*'de "öyle de olsa sıkılır"

²¹ *İnal*'da "yıkılır"

²² *Nûr*'da ve *Vicdânî S. 2337*'de 4. bent 5., 5. bent 6. ve 6. bent de 4. bent olarak sıralıdır.

Muhammes-III-²³*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün***I**

Bu bir ser-levhadır ki muktebes nüzhet me'âlinden²⁴
 Veyâ bir gül ki reng ü behceti cennet nihâlinden²⁵
 O dilberdir ki yâhûd cân alır müjde visâlinden²⁶
 Bu ol gün ki yıkıldı taht-ı ferdiyyet celâlinden²⁷
 Ser-â-ser aldı şâdi memleket nûr-i cemâlinden²⁸

II

Nedir hürriyyet evvel andırırdı kufl-i memhûrı
 Vatan yek-pâre bir zencîr-i nahsin bend-i makhûrı
 Rehâ bulduk nihâyet anladık ma'nâ-yı cumhûrı
 Bu bayrâm işte cumhûriyyetin bir yâd o sâlinden
 Sezâ yurda bu yâdın nûr yağsa ihtifâlinden

III

Vatandaş âh o günler neydi yurdu bir belâ sarmışdı
 Kıtâlin ihtiyâlin gelmiyordu arkası ardı
 Hülâsa çâre yok elde hemân bir son nefes vardı
 Hirâsân rûz ü şeb halk cân ü mâlinden 'iyâlinden²⁹
 Bu günler geçmiyordu kimsenin piş-i hayâlinden

IV

Sabâh-ı hayra döndü şimdi hamd olsun karanlık şeb³⁰
 Semâ-yı bî-sehâb hâl ü istikbâl pür-kevkeb³¹

²³ M. Tacettin, *Adanalı Ziyâ ve Eserleri*, Babalık Matbaası, Konya- 1933, s. 17 (“Cumhuriyet Bayramı” başlığı altında sadece 1. Bent verilir); Vicdânî, “Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri”, *Gençliğin Sesi*, 29 Ekim 1962, S. 2213, s. 2 (“Cumhuriyet Bayramı”).

²⁴ M. Tacettin'de “Bu bir serlâvhadırki muktebes nüzhet mealinden”; Vicdânî'de “Bu, bir serlavhadırki mukteber, nüzhet maalinden”

²⁵ M. Tacettin'de “Veya bir Gül ki rengü behceti cennet nihalinden”; Vicdânî'de “Veya, bir gülki renk-i behceti, cennet nihalinden”

²⁶ M. Tacettin'de “O dilberdir ki yahut, can alır müjdei visalinden”; Vicdânî'de “O dilberdirki yahut, can alır mürde risalinden”

²⁷ M. Tacettin'de “Bu, ol günki yıkıldı tahtı ferdiyet, celâlinden”; Vicdânî'de ““Bu, ol günki yıkıldı taht-i ferdiyet, hallâlinden”

²⁸ M. Tacettin'de “Seraser aldı şadi memleket, nuri cemalinden”; Vicdânî'de “Seraser, aldı şadi memleket, nur cemalinden”

²⁹ Vicdânî'de “Hirasân ruz-i şeb halk, cân ü malinden, iyalinden”

³⁰ Vicdânî'de “Sabahhülhayra döndü şimdi hamdolsun, karanlık şeb”

³¹ Vicdânî'de “Semay-i bisehab, hal-ü istikbal, pürkevkep”

Esâret yokdur artık hâkimiyyet milletindir heb
 Bu devr-i bahtiyârı saklasın Mevlâ zevâlinden
 Dem-â-dem müstefid etsin bizi feyz-i Kemâl'inden

Muhammes (Muhammes-i Mütekerrir) -IV-³²
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

I
 Bir zamân neydi bu mülk ü millete yer yer çatan³³
 Bir alay 'akreb yılanlardı harîminde yatan
 Hâr-i mihnetdi esâretti bütün çeşme batan³⁴
 Taht-ı İstibdâdı sinenden bu gündür hep atan³⁵
 'İd-i Cumhûriyyetin³⁶ olsun mübârek ey vatan

II
 Âteşin bir tavka bağlanmışdı rûh-i memleket³⁷
 Sû-be-sû ahkâm-ı keyfiyye tagallüb mefsedet³⁸
 Bir tasallutdan 'ibâretti bu mülke saltanat³⁹
 Düşdü hep vâdi-i hizlâna ta'azzumlar satan⁴⁰
 'İd-i Cumhûriyyetin⁴¹ olsun mübârek ey vatan

III
 'Âkîbet verdi cezâyı zâlîme 'aks-i 'amel⁴²
 Hufre-i hîçîye göçdü koskoca kâhîr temel⁴³
 Gülmeyen yüzler bugünde oldu handân-i emel

³² Haber, 26 Teşrinievvel 1926/19 Rebiülâhîr 1345, Nu. 176, s. 2 ("Cumhuriyet Bayramını Tebriken Vatana"- "Şuhuddan"); Bekir Sıtkı Sencer (Derleyen), "Adanalı Ziyadan Parçalar-11-", *Taşpınar*, C. 5, Birinci Teşrin 1937, S. 60, s. 195-196 (Cumhuriyet Bayramı: Vatana Hitaben); Vicdânî, "Adanalı Ziya-Hayatu ve Şiirleri", *Gençliğin Sesi*, 20 Haziran 1962, S. 2102, s. 2 ("Cumhuriyet Bayramını Tebriken Vatana"- "Şuhûd'dan")

³³ Sencer'de "Bir zamanlar neydi bu mülkü millete yer, yer çatan"; "Vicdânî'de "Bir zamanlar, neydi? bu milk ve millete bir bir çatan"

³⁴ Sencer'de Hâri mihnetti, esaretti bütün çeşme batan"

³⁵ Sencer'de " Tahtı istiptadı sinenden bugündür hep atan; "Vicdânî'de " Taht-ı istiptadı sinenden bu gündür atan "

³⁶ Sencer'de "İydi Cumhuriyetin"

³⁷ Sencer'de " Öyle bir zincire bağlanmıştı ruhu memleket"

³⁸ Sencer'de "Sûbesu ahkâmı keyfiye, tağallüp mefsedet"

³⁹ Vicdânî'de "Bir tasalluptan ibaretti bu milke saltanat"

⁴⁰ Sencer'de "Düştü hep vadi-i hezlâne taazzumlar satan"; Vicdânî'de "Düştü hep vadi-i hezlâne taazzumlar satan"

⁴¹ Sencer'de "İydi Cumhuriyetin"

⁴² Sencer'de "Âkîbet verdi cezayı zalime aksi amel"; Vicdânî'de "Akîbet, verdi cezayı zalime, Aks-i Amel"

⁴³ Sencer'de "Hufrei hiçiye göçdü koskoca sağlam temel"; Vicdânî'de "Hufrei hiçiye göçtü, koskoca kahir temel"

Nerde şimdi kâse-i âmâle zakkumlar katan
 'Îd-i Cumhûriyyetin⁴⁴ olsun mübârek ey vatan

IV

Sa'y ü gayret âteşi yansın ocaklar hârlasın
 Kalmasın bir kimse 'âtl köylü eksin tarlasın⁴⁵
 Kevkeb-i ikbâl-i millet⁴⁶ parladıkça parlâsın
 Bulmasın sahnende ekmek ba'de-mâ bir şarlâtan
 'Îd-i Cumhûriyyetin⁴⁷ olsun mübârek ey vatan

V

Fart-ı emniyyetle şimdi zevk-i hürriyyet yaşar⁴⁸
 Câ-be-câ envâr-ı behcet kevser-i nüzhet taşar⁴⁹
 Yalnız bir ben miyim 'âlem bu ikbâle şaşar
 Var ola çarh-i umûrî dest-i himmetde tutan⁵⁰
 'Îd-i Cumhûriyyetin⁵¹ olsun mübârek ey vatan (bk. Fot. 8)

Muhammes (Muhammes-i Mütekerrir)-V⁵²

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
 (*fâ'ilâtün*) (*fa'lün*)

I

En mu'azzez günümüzdür elbet⁵³
 Güleriz raks ederiz pür-behcet
 Şâd-mânîye bugün yok gâyet⁵⁴
 Kudret-i hârikadan bir âyet⁵⁵
 'Îd-i ferhunde-i Cumhûriyyet⁵⁶

⁴⁴ Sencer'de "İydi Cumhuriyetin"

⁴⁵ *Haber*'de ve *Vicdânî*'de "Kalmasın bir ferd âtil köylü eksin tarlasın"

⁴⁶ Sencer'de "Kevkebi ikbâli millet"

⁴⁷ Sencer'de "İydi Cumhuriyetin"

⁴⁸ Sencer'de "Farti emniyyetle şimdi zevki hürriyyet yaşar"

⁴⁹ Sencer'de "Cabeca envârı behcet kevseri nüzhet taşar"

⁵⁰ Sencer'de "Varola çarhi umuru desti himmette tutan"

⁵¹ Sencer'de "İydi Cumhuriyetin"

⁵² 15 Yıl Evvel Yazılan: Cuhuriyyet Bayramı, Adanalı Ziya'nın, *Taşpınar*, C. 6, Birinciteşrin 1938, S. 72, s. 200 ("15 Yıl evvel yazılan: Cuhuriyyet Bayramı"); *Vicdânî*, "Adanalı Ziya-Hayatı ve Şiirleri", 30 Ekim 1962, S. 2214, s. 2 ("Cuhuriyyet Bayramı").

⁵³ *Vicdânî*'de "En mümtaz günümüzdür elbet"

⁵⁴ *Taşpınar*'da ve *Vicdânî*'de "Şâd-mânîye bugün yok gâyet"

⁵⁵ *Taşpınar*'da "Kudreti hârikadan bir âyet"; *Vicdânî*'de "Kudret-i harikadan bir Ayet"

⁵⁶ *Taşpınar*'da "İydi ferhunde-i Cuhuriyyet"; *Vicdânî*'de "İd-i ferhunde-i Cuhuriyyet"

II

Münhedim oldu bugün İstibdâd
 Handeye etdi tebeddül feryâd⁵⁷
 Sanki Şîrîn'e kavuşdu Ferhâd
 Ne de kutlu gün imiş millet
 İd-i ferhunde-i Cumhûriyyet⁵⁸

III

Cân gözüyle bakalım işte bugün
 Nisbeten şevkımıza hiç düğün⁵⁹
 Öğün ey havze-i Türkiyye öğün
 Başına sanki Hümâ-yı devlet⁶⁰
 İd-i ferhunde-i Cumhûriyyet⁶¹

IV

Başda Gâzi-i mu'azzam durdu
 İşte bu yüce binâyı kurdu
 Tutdu başdan başa satvet yurdu
 Olmalı böyle Kemâl-i himmet
 Yaşasın bânî-i Cumhûriyyet⁶²

⁵⁷ *Taşpınar*'da "Handeye etti tebeddül Feryad"

⁵⁸ *Taşpınar*'da "İydi ferhunde-i Cumhuriyet"; Vicdânî'de "İd-i ferhunde-i Cumhuriyet"

⁵⁹ Vicdânî'de "Nisbeten şevkımıza hiç bugün"

⁶⁰ *Taşpınar*'da "Başına sanki hümâyî Devlet"; Vicdânî'de "Başında sanki hümây-ı devlet"

⁶¹ *Taşpınar*'da "İydi ferhunde-i Cumhuriyet"; Vicdânî'de "İd-i ferhunde-i Cumhuriyet"

⁶² Bentlerde tekrar edilen bu mısra, sadece bu bentte farklıdır: Sencer'de "Yaşasın bânii Cumhuriyet"; Vicdânî'de "Yaşasın binay-ı Cumhuriyet"

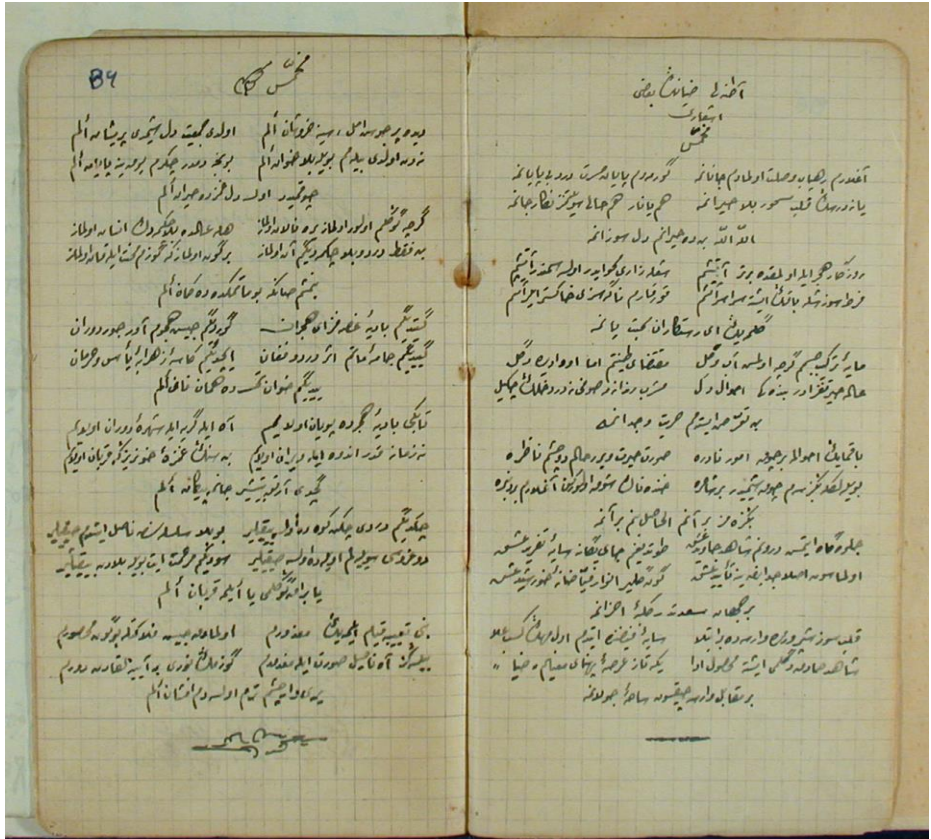
Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdülkerim (1993). "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen On Muhammesi ve Altı Tarihi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11: 243-267.
- Afyonkarahisar'da Nur*, 1 Temmuz 1341/1925, C 2, Nu. 22: 5.
- Ahmed Râsim (1980). *Muharrir, Şair, Edib* (hz. Kâzım Yetiş). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 141.
- Haber*, 26 Teşrinievvel 1926/19 Rebiülâhîr 1345, Nu. 176: 2.
- İnal, İ.M.K (2013). *Son Asır Türk Şairleri (Son Asır Türk Şairleri-Kemâlûş-Şu'arâ. C. V*, Ankara: AKM Yayınları, 2547.
- İpekten, Haluk (2002). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 5. Basım.
- Kılıç, Filiz (2011). "Nazım Şekilleri", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. Mustafa İsen, 6. Baskı, Ankara: Grafiker Yay. 208-250.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2005). "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2011). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. İstanbul: H Yayınları,
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2012). *Şekiller Arasında Nazım Şekli Araştırmaları*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- M. Tacettin (1933). *Adanalı Ziyâ ve Eserleri*. Konya: Babalık Matbaası.
- Mecmû'a*. Mevlâna Müzesi A. Gölpınarlı Kütüphanesi MM. Yz. 212.
- Mecmû'a*. Mevlâna Müzesi A. Gölpınarlı Kütüphanesi MM. Yz. 68.
- Mekteb*, 30 Mayıs 1311, Adet: 28: 49-50.
- Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmû'ası*. 31 Mayıs 1335, Sene 2, Sayı 15: 310.
- Sakar, Ekrem (2017). "Divan Edebiyatında Nazım Şekli Meselesi". *Turkish Studies*, Ankara: Volume 12/15 p. 545-556.
- Sarı, Mehmet (2001). "Afyonkarahisarlı Heccav Şâirler", *Afyonkarahisar Kütüğü*. C. II, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 59-82.
- Sarı, Mehmet (2007). "Ziyâ-Adanalı", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C.8, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.736.

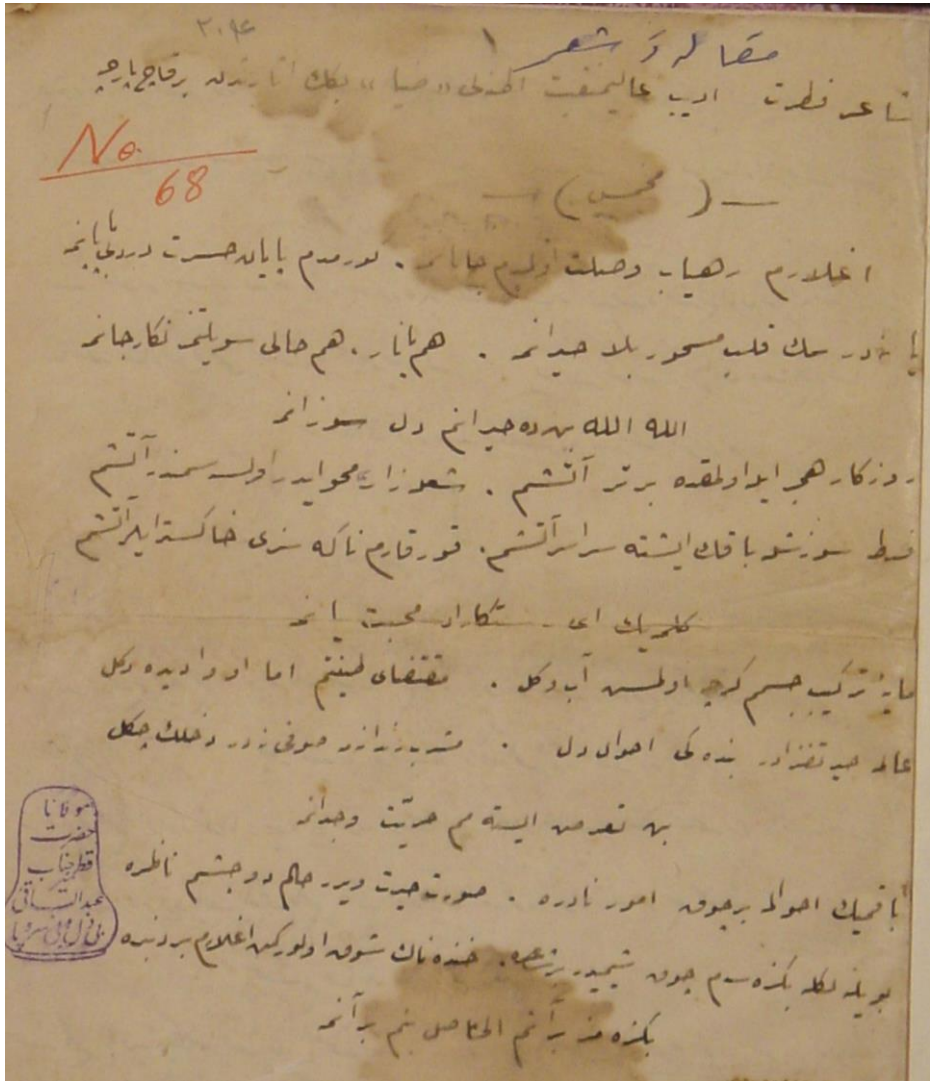
- Sarı, Mehmet (2007).*Askerî Muhammed-Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği- Divânının Tenkitli Metni*. Afyon Kocatepe Üni. Yay., Ankara: Uyum Ajans.
- Sarı, Mehmet (Abril 27-29-2017). "XIX. Yüzyıl "Tarz-ı Kadim" Şâiri Adanalı Ziyâ ve Hicivleri". *Innovation and Global Issues in Social Sciences Congress Publications*, Patara Congress Book, 1185-1211.
- Sarı, Mehmet (2019a). *Afyonkarahisar Edebiyatı*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 505-510.
- Sarı, Mehmet (2019b). "Adanalı Ziyâ'nın Tevhîd ve Münâcât Manzûmeleri". *Asos Journal - The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı 94: 91-122.
- Sarı, Mehmet (2019c). "Adanalı Ziyâ'yı Anlamak", *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yay. 199-214.
- Sarı, Mehmet (2019d). "Adanalı Ziyâ'nın Hayatında ve Şiirlerinde Meyhane", *Meyhane Kitabı*. Editör: Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi, 203-260.
- Sarı, Mehmet (2019e). "Adanalı Ziyâ'nın Kıt'aları", *Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan*. Editörler: Prof. Dr. H.İbrahim Delice-Prof. Dr. Mehtap Erdoğan Taş-Prof. Dr. Hakan Yekbaş, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üni. Yay.273-296.
- Sarı, Mehmet (2019f). "Metin Neşrinde İhtisâs ve İhtimam Noksanlığı: Evrâk-ı Hazân Örneği", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*. Cilt 6, Sayı 7: 145-204.
- Sarı, Mehmet (Şubat 2020). "Adanalı Ziyâ'nın Mensur Yazılarından "Bir Yolcunun Gördükleri" ve Düşündürdükleri". *Asos Journal The Journal of Academic Social Science-Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 101: 15-43.
- Sencer, Bekir Sıtkı (Birinci Teşrin 1937). "Adanalı Ziyadan Parçalar". *Taşpınar*, C. 5, Sayı 60: 195-196.
- Sencer, Bekir Sıtkı (Birinciteşrin 1938). "Adanalı Ziyadan Parçalar". *Taşpınar*, C. 6, Sayı 72: 200.
- Sencer, Bekir Sıtkı (27 Ağustos 1936). "Adanalı Ziyâ'nın Ölümü". *Taşpınari*, C. 4, Sayı 46.
- Sencer, Bekir Sıtkı (Ağustos 1937). "Üstat Adanalı Ziya". *Taşpınar*, C. 5, Sayı 58: 165-167.
- Sencer, Bekir Sıtkı (Ağustos, 1939). "Adanalı Ziya ve Afyon'un Kurtuluş Yıldönümü". *Taşpınar*, C.7, Sayı 77: 95.
- Sencer, Bekir Sıtkı (Haziran-Temmuz-Ağustos 1942). "Şair Adanalı Ziya'nın Ölümünün 10. Yıl Dönümü". *Taşpınar*, C. 8, Sayı 89, 90, 91: 120-122.

- Tercümân-ı Hakikat* 19 Cemaziyevvel 1300/28 Mart 1883, Nu. 1439: 3.
- Taşpınar* (Birinciteşrin 1938). "15 Yıl Evvel Yazılan: Cumhuriyet Bayramı: Adanalı Ziya'nın", C. 6, Sayı 72: 200.
- Tuman, M. Nail (2001). *Tuhfe-i Nâîli-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* II. (hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara: Bizim Büro Yayınları, 573, 2432.
- Üstüner, Kaplan (2010). "Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, Ezberbozan Bir Eser: Divan Şiiri Şekil Bilgisi". *Turkish Studies*, V/3, Ankara: 2059-2063.
- Vicdânî (2 Nisan 1962). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2039: 2.
- Vicdânî. (9 Nisan 1962). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2045: 2.
- Vicdânî (20 Haziran 1962). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2102: 2.
- Vicdânî (29 Ekim 1962). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2213: 2.
- Vicdânî (30 Ekim 1962). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2214: 2.
- Vicdânî (5 Temmuz 1963). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2417: 2.
- Vicdânî (2 Nisan 1962-10 Temmuz 1963). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri". *Gençliğin Sesi*, Sayı 2039- Sayı 2421: 2.
- Vicdânî (27-28 Mart 1963). "Adanalı Ziya-Hayati ve Şiirleri", *Gençliğin Sesi*. Sayı 2336-2337: 2.
- Yersel, Faruk Şükrü (5 Teşrinievvel 1926/28 Rebiülevvel 1345). "Adanalı Ziya". *Haber*, Nu: 173: 2.
- Yersel, Faruk Şükrü (19 Eylül 1934). "Adanalı Ziya". *Taşpınar*, C. 2, S. 23: 193-196.

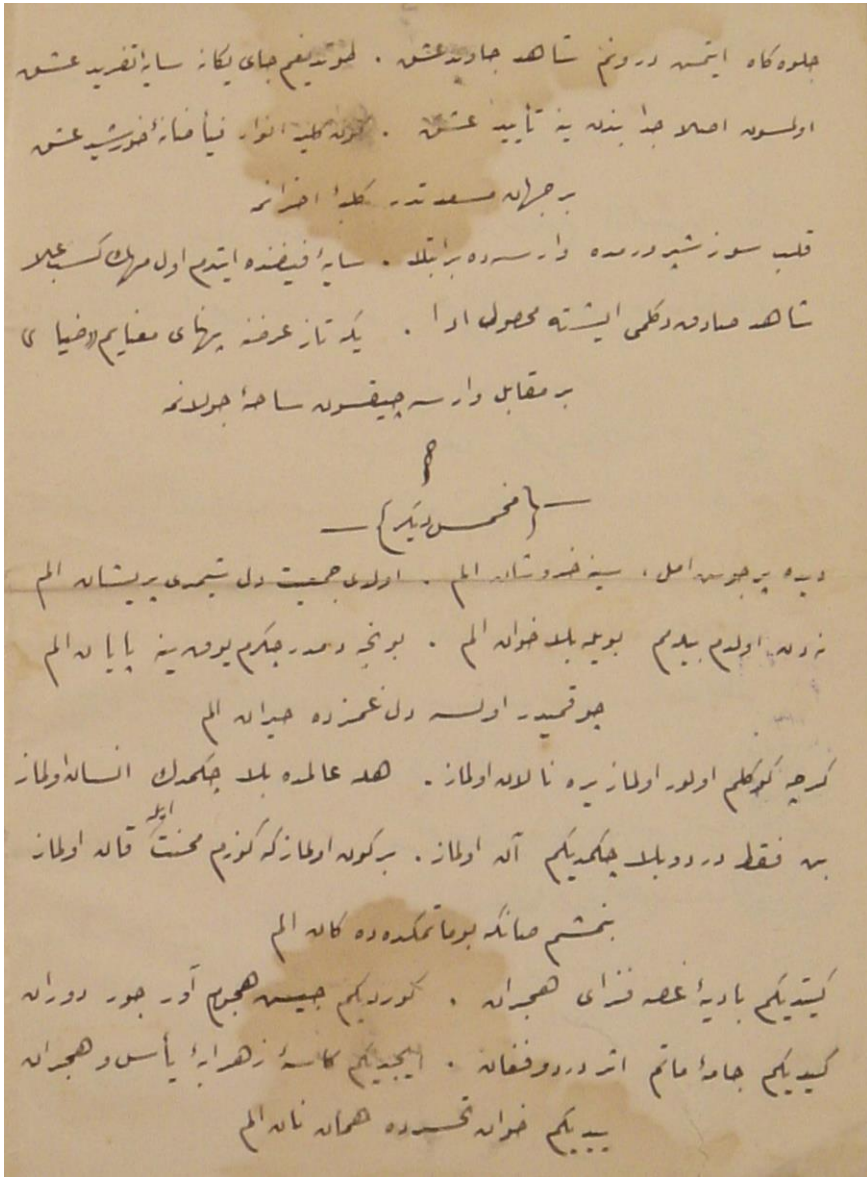
Fotoğraflar

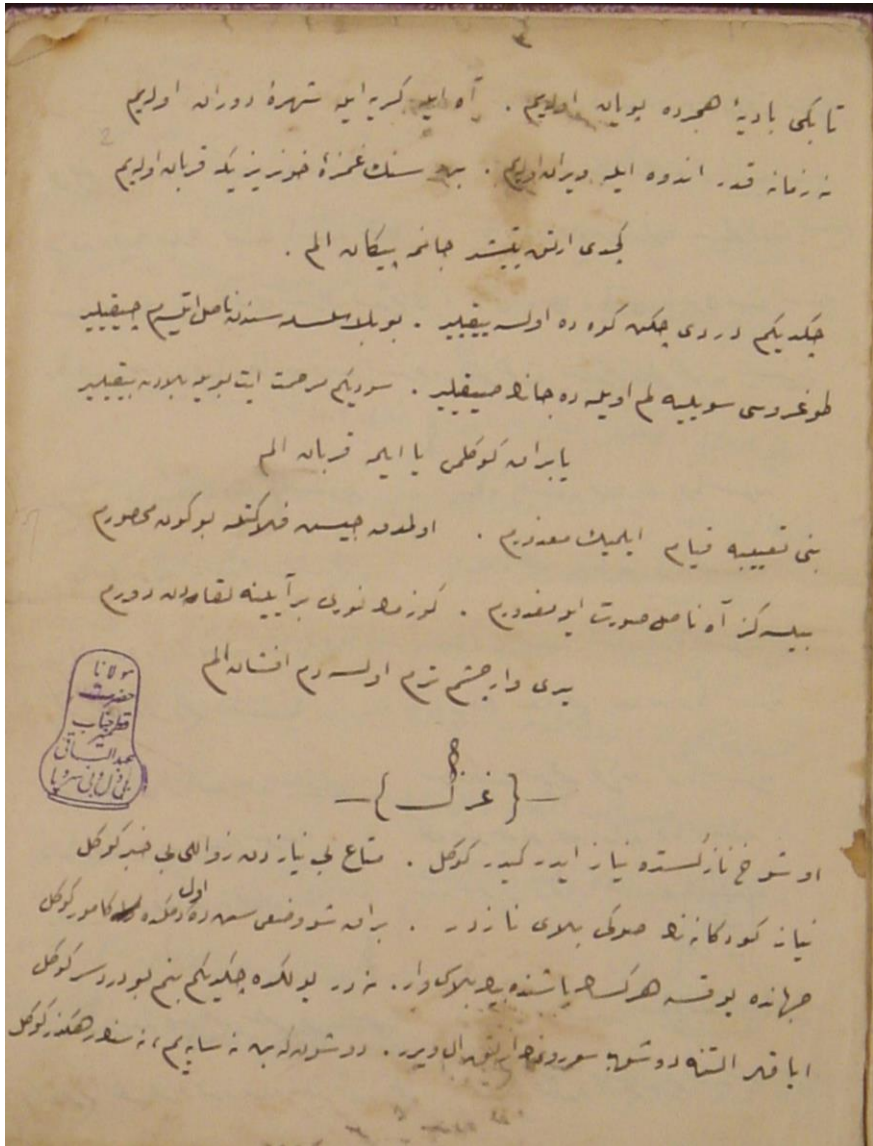
Fot. 1: *Mecmû'a*, Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 212, vr. 55b ("Adanalı Ziyâ'nın Ba'zı Eş'ârı"-Muhammes); 56a (Muhammes)

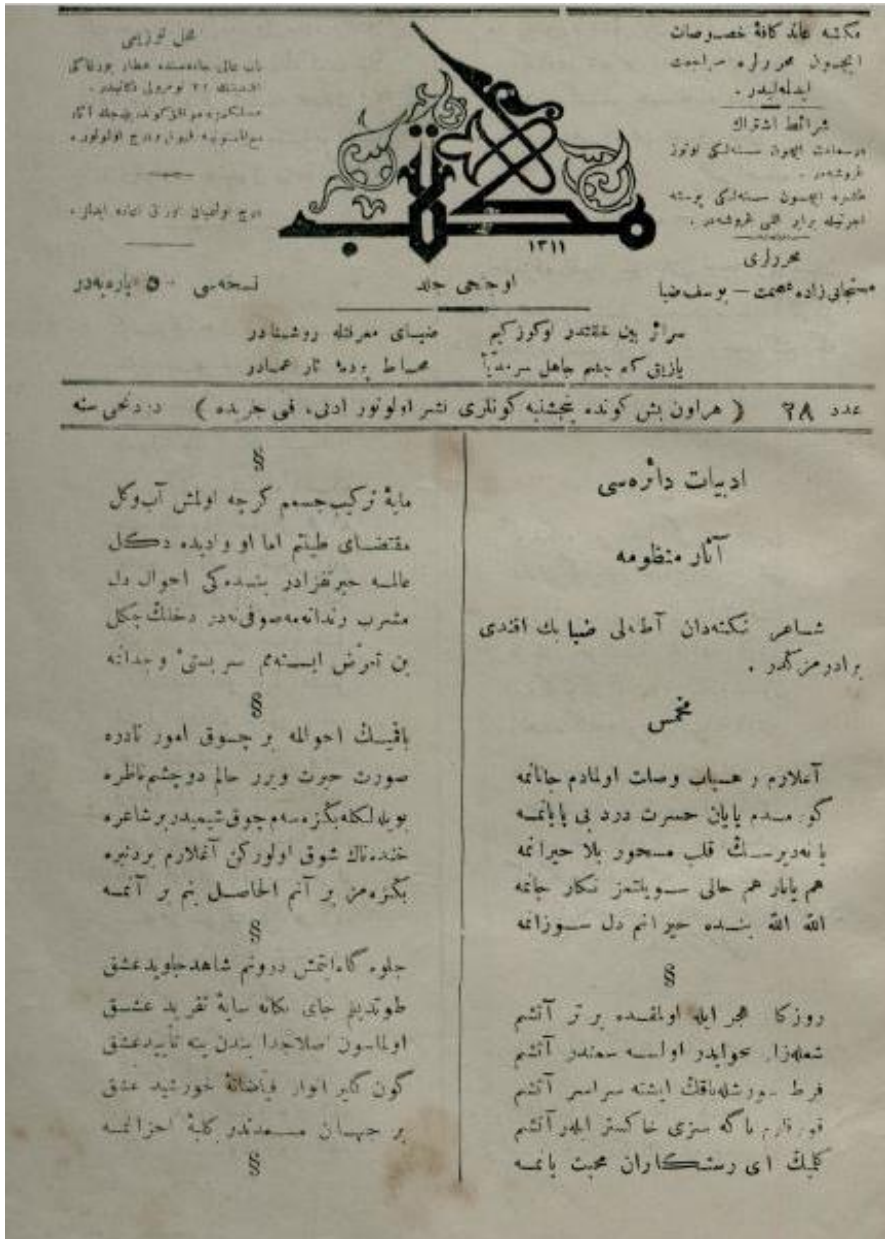
Fot. 2: *Mecmû'a*, Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 68, s. 1 ("Şâir-i fitrat edib-i 'âlî-(?) Adanalı Ziyâ Beyin âsârından birkaç parça"-Muhammes)

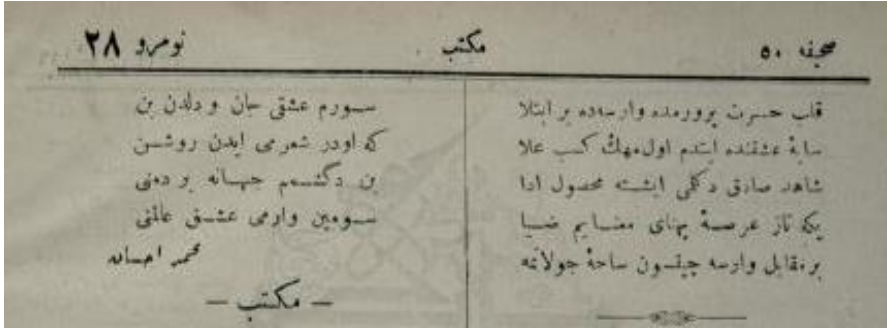
Fot. 3: *Mecmû'a*, Mevlâna Müzesi A. Gölpinarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 68, s. 2
 (“Muhammes”-Devamı; “Muhammes-i Diğer”)

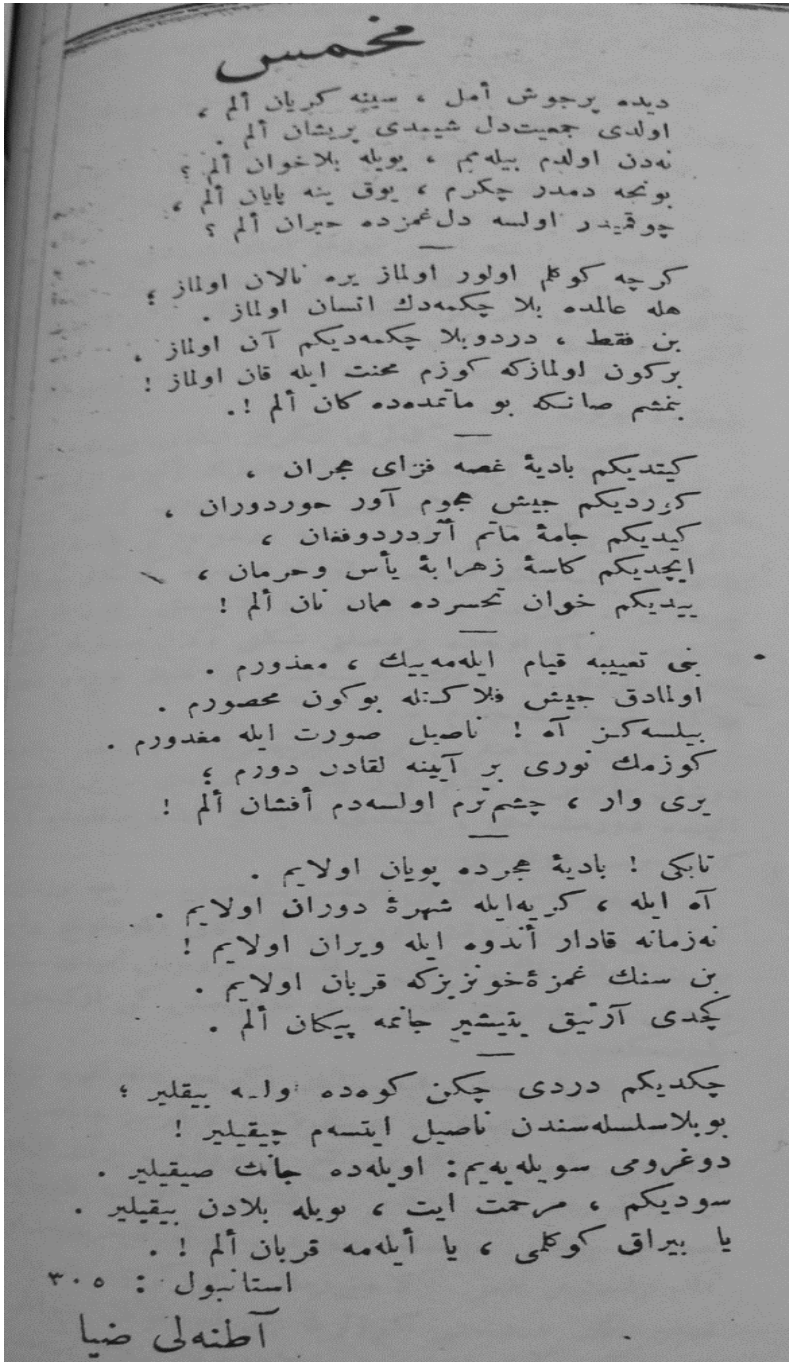
Fot. 4: *Mecmû'a*, Mevlâna Müzesi A. Gölpınarlı Kütüphanesi, Yz. Nu: 68, s. 3
 ("Muhammes-i Diğer" - Devamı)

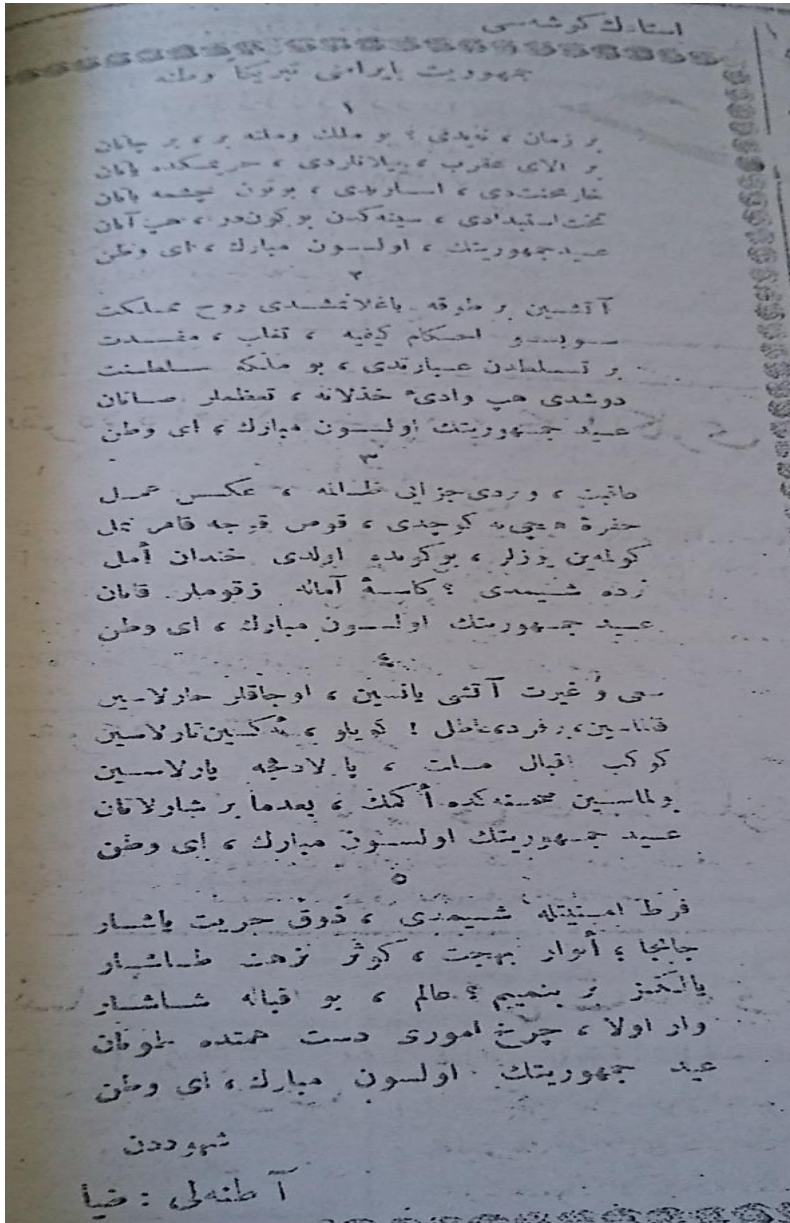
Fot. 5: Mekteb, C. 3, Aded: 28, 30 Mayıs 1311, s. 49 (Muhammes)

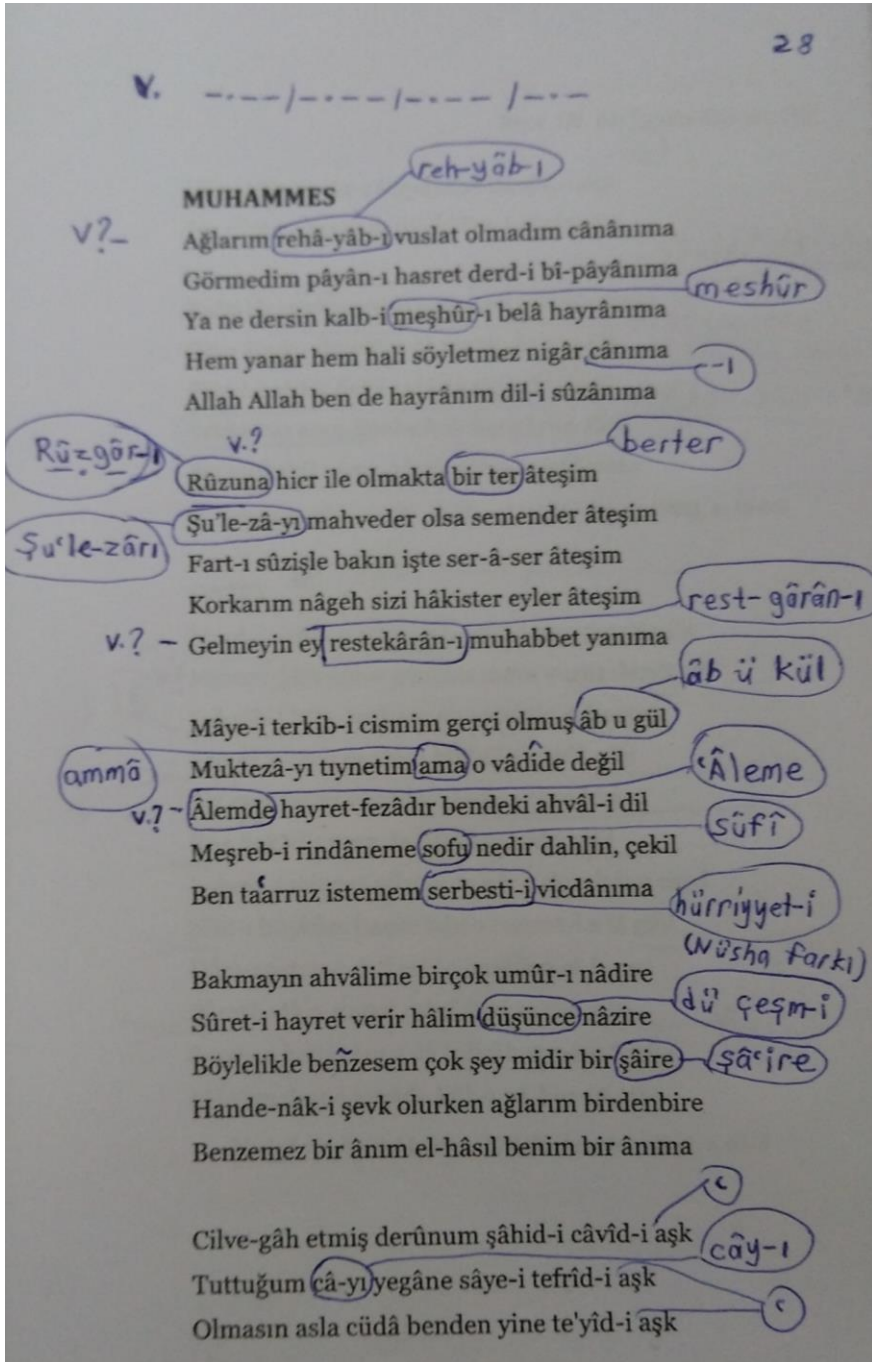
Fot. 6: *Mekteb*, C. 3, Aded: 28, 30 Mayıs 1311, s. 50 (“Muhammes”-Devamı)

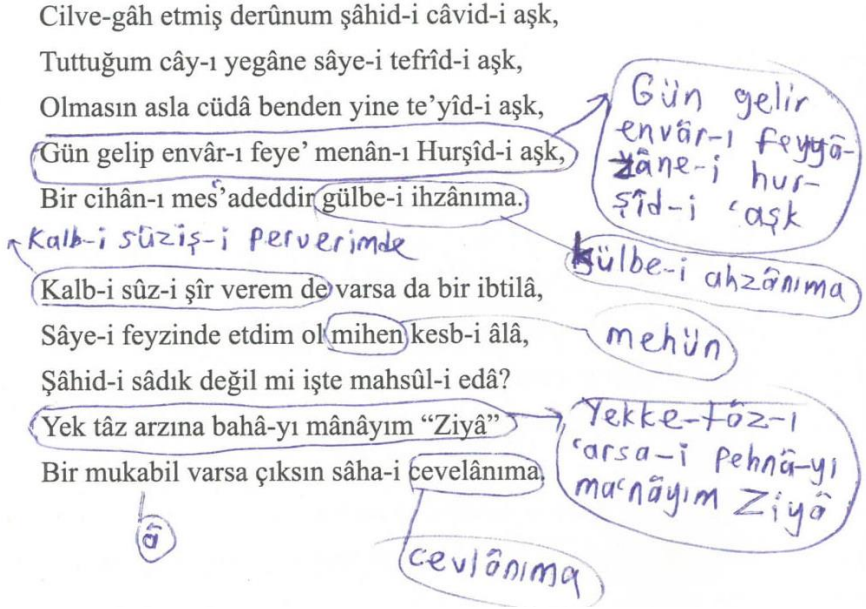
Fot. 7: Karahisar'da Nur, C.2, Nu: 22, Temmuz 1341, s. 5 (Muhammes)

Fot. 8: Haber, 26 Teşrinievvel 1926/19 Rebiülâhîr 1345, Nu: 176, s. 2 (Cumhuriyet Bayramını Tebriken Vatana)

Fot. 9: Ali İhsan Kolcu, s. 28.

Fot. 10-11. İbrahim Yüksel, s. 374-375.